Parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2023: arvien vairāk sugu ar skaita samazinājuma tendenci

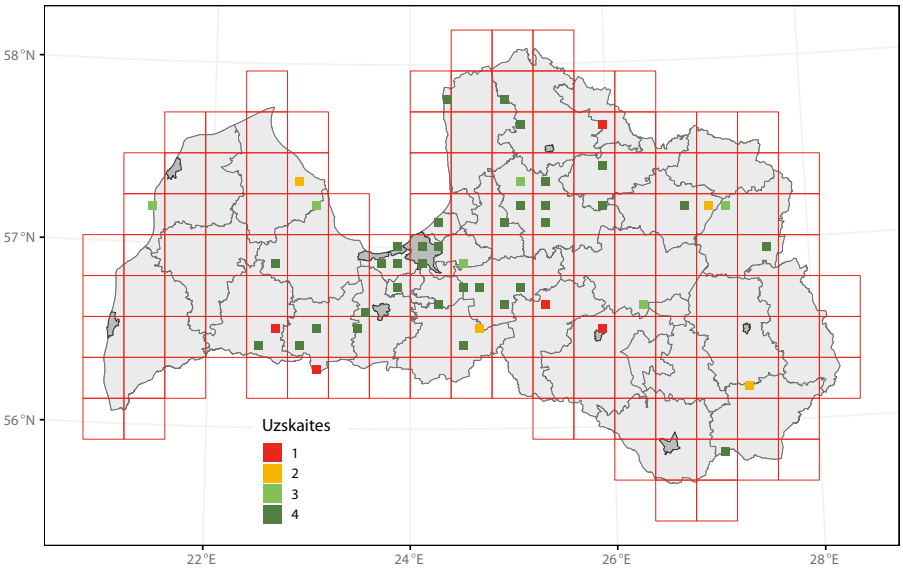

AINĀRS AUNIŅŠ,
ainars.aunins@lu.lv

Latvija kopā ar citām pasaules valstīm ir apņēmusies sasniegt ambiciozus mērķus, lai saglabātu bioloģisko daudzveidību (CBD COP 2022): "Līdz 2050. gadam bioloģiskā daudzveidība tiks novērtēta, saglabāta, atjaunota un saprātīgi izmantota, saglabājot ekosistēmu pakalpojumus, uzturot veselīgu planētu un sniedzot visiem cilvēkiem būtisku labumu." Eiropas Savienība ir noteikusi tuvākus un konkrētākus mērķus tā sasniegšanai. Tomēr, lai kādi šie mērķi nebūtu, mums jāvar izvērtēt progresu ceļā uz tiem. Pēc kādiem kritērijiem noteiksim, ka virzāmies uz to sasniegšanu? Un cik tālu no tiem esam šobrīd? Skaidrs, ka bioloģiskā daudzveidība var būt saglabāta vien tad, ja to veidojošo sugu populācijas ne tikai nesamazinās, bet ir pietiekami lielas, lai būtu ilgtspējīgas. Bet kā to izmērīt? Ir tikai viens veids – veikt uzskaites, turklāt regulāri un daudzās dažādās vietās, lai tās būtu reprezentatīvas mūs interesējošajai teritorijai. LOB kā putnu aizsardzības organizācijai, protams, primārā interese ir par putniem, tādēļ īstenojam vairākas ligzdojošo putnu uzskaišu programmas, kas aptver dažādas sugu grupas un ekosistēmas. Apjomīgāko no tām tā arī sauc – "Latvijas ligzdojošo putnu uzskaites". Tā mums ik gadu ļauj palūkoties, kā klājas lielākajai daļai mūsu ligzdojošo putnu, un identificēt tos, kuriem neklājas labi un kuru aizsardzībai mums jāveic pasākumi, lai sasniegtu pašu izvirzīto mērķi.

PALDIES visiem ligzdojošo putnu uzskaites veicējiem! 2023. gadā tie bijuši (izcelti visu četru uzskaišu veicēji): Margarita Baltā, **Aija Bensone, Ilze Bojāre, Agnis Bušs, Agnese Gaile, Ilona Gaile, Zane Gradinārova, Andris Grīnbergs,** Dana Heiberga, Imants Jakovļevs, **Māris Jaunzemis, Elvijs Kantāns, Oskars Keišs,** Mareks Kilups, **Viesturs Ķerus, Jānis Ķuze, Edgars Lediņš, Valdis Lukjanovs, Sintija Martinsone, Aivars Meinards, Irisa Mukāne, Gunārs Pētersons, Mārtiņš Platacis, Ainis Platais,** Jānis Priednieks, Elīze Spridzāne, **Antra Stīpniece, Ģirts Strazdiņš, Matīss Stunda, Miks Stūrītis, Marina Šiļina,** Jana Tipovska, **Mārcis Tīrums,** Viesturs Vīgants, **Juris Vīgulis, Miķelis Zalāns** un Valdis Zariņš. Pavisam uzskaites veiktas 48 maršrutos, no kuriem visas četras metodikā paredzētās uzskaites veiktas 33, bet trīs uzskaites – sešos maršrutos. Pērn samazinājies gan kopējais, gan tādu maršrutu skaits, kuros ligzdošanas sezonas laikā veiktas visas četras metodikā paredzētās uzskaites. Uzskaišu maršrutu nevienmērīgais teritoriālais sadalījums arvien saglabājas: joprojām vāji pārstāvēta ir gan Kurzeme, gan Latgale (1. attēls). Arī daudzviet Vidzemē ir plašāki apvidi bez uzskaišu maršrutiem.

Ikgadējā populāciju pārmaiņu analīze laika periodam, kopš uzsākām ligzdojošo putnu monitoringu 2005. gadā, veikta 123 sugām (1. tabula). No tām statistiski droši klasificējamas tendences bija 83 sugām. Samazinājums konstatēts 22 sugām (t. sk. divām – mežirbei un griezei – tas bijis straujš), un šis ir lielākais dilstošo sugu skaits, kas reģistrēts kopš uzskaišu programmas sākuma! Pieaugums šajā laika periodā bijis 26 sugām (vienai no tām – sārtgalvītim – straujš), bet populācijas bijušas stabilas 35 sugām. Pārējo 40 sugu pārmaiņu tendences klasificējās kā neskaidras. Dilstošo sugu ir par trim vairāk nekā iepriek-

1. ATTĒLS. Ligzdojošo putnu monitoringa uzskaišu maršruti 2023. gadā.
FIGURE 1. Active transects of the breeding bird survey in 2023.

šējā reizē (Auniņš 2023): sarakstam pēc gada pārtraukuma atkal pievienojies rubenis, kā arī divas sugas, kas tajā iepriekš nekad nav bijušas, – peļkājīte un baltā cielava. Abu pēdējo populācijas gadu iepriekš vēl klasificējās kā stabilas.

Sugas, kuru populācijas kopš 2005. gada samazinās:
mežirbe, rubenis, parastā ūbele, grieze, ķīvīte, vistu vanags, peļu klijāns, mazais dzenis, brūnā čakste, purva zīlīte, pelēkā zīlīte, upes ķauķis, kārklu ķauķis, svirlītis, garastīte, dzilnītis, plukšķis, lakstīgala, lukstu čakstīte, peļkājīte, baltā cielava un mazais svilpis.

No dilstošajām sugām šoreiz īpaši jāizceļ grieze, jo tās populācijas samazinājums laika periodā kopš 2005. gada vērtējams kā straujš. Sugas populācijas kritums sācies pēc 2013. gada, kad tās indekss sasniedza savu vēsturisko maksimumu (2. attēls). Desmit gadu laikā griezes indekss nokrities no 211 % uz 14 % (šie procenti rāda salīdzinājumu ar 2005. gadu). Caurmēra ikgadējais populācijas samazinājums kopš 2005. gada tai bijis nedaudz vairāk nekā 8 % gadā (1. tabula), bet, ja rēķina kopš 2013. gada, tad apmēram 20 % gadā, un tas ir rekords šajā laika periodā. Līdzīgu, kaut ne tik dramatisku ainu rāda arī naktsputnu monitoringa dati (Keišs 2023). Zīmīgi, ka ar 2014. gadu sāka darboties jauna Lauku attīstības programma (dokuments, saskaņā ar kuru valsts plāno t. s. "Eiropas naudas" izlietojumu lauku attīstībā). Jau pērn tika ziņots, ka atklātas lauku ainavas lauku putni ir tie, kuru pārmaiņu tendences ir visnelabvēlīgākās (Auniņš 2023). Kontekstā ar to ir pamats uzskatīt, ka šie līdzekļi ne tikai nav veicinājuši bioloģiskās daudzveidības uzlabošanos lauksaimniecības zemēs, bet pat varētu būt sekmējuši skaita kritumu vienai no dabas aizsardzības karogsugām. Pēdējais apgalvojums gan prasa specifiskus papildu pētījumus tā pierādīšanai.

1. TABULA. Populācijas lieluma pārmaiņas 123 putnu sugām: salīdzinot ar 2005. gadu, salīdzinot ar 1995. gadu, vidējā ikgadējā pārmaiņu tendence no 2005. gada un 1995. gada un ligzdojošo putnu uzskaišu maršrutu skaits, kuros suga konstatēta kā ligzdotāja. Ar krāsām izceltas pārmaiņu vērtības tām sugām, kurām tendence vismaz vienā no periodiem ir statistiski ticama, – sugas, kam ligzdojošo pāru skaits pieaug, ir iezīmētas zilas, kam samazinās, – sarkanas, bet kam stabils, – zaļas. Treknrakstā izceltas sugas, kurām izmaiņas uzskatāmas par straujām.
TABLE 1. Population change in 123 species. Colour-marked values mean that the trend has been classified statistically: increasing is blue, stable is green, and declining is red. The rest are uncertain. The species marked species in bold have a steep population change.

Suga Species	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 2005 (%)** Change from 2005 (%)	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 1995 (%)** Change from 1995 (%)	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005** Mean annual change (%) from 2005	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995** Mean annual change (%) from 1995	**LLPU maršrutu skaits** Count of routes with species
Paipala *Coturnix coturnix*	-69,3	44,8	-6,07	-0,75	20
Laukirbe *Perdix perdix*	-89,2**		-1,42**		14
Mežirbe *Bonasa bonasia*	**-93,6**		**-11,47**		**55**
Rubenis *Lyrurus tetrix*	-90,7		-5,68		33
Paugurknābja gulbis *Cygnus olor*	-20,2		-1,34		13
Ziemeļu gulbis *Cygnus cygnus*	349,5*		8,49*		26
Gaigala *Bucephala clangula*	214,3		7,42		31
Lielā gaura *Mergus merganser*	318,8		3,35		17
Meža pīle *Anas platyrhynchos*	37,9		0,16		79
Krīklis *Anas crecca*	758,8		15,88		20
Mājas balodis *Columba livia f. domestica*	742,6		5,40		36
Meža balodis *Columba oenas*	717,9		7,71		46
Lauku balodis *Columba palumbus*	81,0	99,0	2,17	1,75	100
Parastā ūbele *Streptopelia turtur*	-87,0	-81,3	-6,25	-3,61	21
Svīre *Apus apus*	121,4		3,75		44
Dzeguze *Cuculus canorus*	6,9	260,4	-0,57	1,78	97
Grieze *Crex crex*	**-86,1**	-84,2	**-8,34**	**-5,35**	66
Dzērve *Grus grus*	32,8		1,96		84
Baltais stārķis *Ciconia ciconia*	8,8	8,3	-0,31	-0,03	65
Lielais dumpis *Botaurus stellaris*	-56,5		-4,46		19
Zivju gārnis *Ardea cinerea*	-39,0*		-6,08*		29
Upes tārtiņš *Charadrius dubius*	418,3***		13,36***		10
Ķīvīte *Vanellus vanellus*	-29,2	16,3	-2,13	-0,55	70
Kuitala *Numenius arquata*	-54,9**		-0,03**		7
Sloka *Scolopax rusticola*	-36,2		-2,96		37
Mērkaziņa *Gallinago gallinago*	-15,5		-1,04		63
Upes tilbīte *Actitis hypoleucos*	20,0		-3,66		10
Meža tilbīte *Tringa ochropus*	35,7		0,22		68
Purva tilbīte *Tringa glareola*	120,2**		1,64**		9
Mazais ērglis *Clanga pomarina*	158,1		6,32		24
Niedru lija *Circus aeruginosus*	-82,9		-5,83		39
Pļavu lija *Circus pygargus*	-96,3*		-8,95*		12
Zvirbuļvanags *Accipiter nisus*	-33,8		-1,00		43
Vistu vanags *Accipiter gentilis*	-64,7*		-7,02*		23
Peļu klijāns *Buteo buteo*	-51,8	-73,4	-4,30	-3,8	83
Pupuķis *Upupa epops*	-73,2		-0,12		11
Tītiņš *Jynx torquilla*	-12,7	611,3	-2,25	6,24	64
Pelēkā dzilna *Picus canus*	112,3		3,80		54
Melnā dzilna *Dryocopus martius*	-36,1		-0,60		77
Trīspirkstu dzenis *Picoides tridactylus*	-15,2		-2,89		16
Vidējais dzenis *Leiopicus medius*	509,1		6,34		38
Mazais dzenis *Dryobates minor*	-25,8		-3,33		51
Baltmugurdzenis *Dendrocopos leucotos*	21,9		2,75		46
Dižraibais dzenis *Dendrocopos major*	4,8		-0,83		93
Bezdelīgu piekūns *Falco subbuteo*	35,6		2,61		19
Vālodze *Oriolus oriolus*	0,9	324,1	-0,92	2,64	87
Brūnā čakste *Lanius collurio*	-44,4	-43,6	-7,18	-5,05	68
Lielā čakste *Lanius excubitor*	-10,9		0,20		13
Sīlis *Garrulus glandarius*	-20,7		-1,07		93

Suga Species	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 2005 (%)** Change from 2005 (%)	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 1995 (%)** Change from 1995 (%)	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005** Mean annual change (%) from 2005	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995** Mean annual change (%) from 1995	**LLPU maršrutu skaits** Count of routes with species
Žagata *Pica pica*	69,9	52,7	0,99	5,57	71
Riekstrozis *Nucifraga caryocatactes*	-33,1		-2,50		32
Kovārnis *Corvus monedula*	149,4	-86,8	3,37	-1,36	26
Krauklis *Corvus corax*	-29,4		-1,13		89
Vārna *Corvus cornix*	94,4	147,2	3,05	4,69	95
Meža zīlīte *Periparus ater*	99,9		2,68		65
Cekulzīlīte *Lophophanes cristatus*	53,6		3,24		69
Purva zīlīte *Poecile palustris*	-30,8		-4,62		64
Pelēkā zīlīte *Poecile montanus*	-57,7		-3,76		81
Zilzīlīte *Cyanistes caeruleus*	358,3		5,66		88
Lielā zīlīte *Parus major*	49,0		0,85		99
Sila cīrulis *Lullula arborea*	9,7		0,17		67
Lauku cīrulis *Alauda arvensis*	2,2	-1,9	-0,26	-0,76	87
Iedzeltenais ķauķis *Hippolais icterina*	201,0		3,30		79
Ceru ķauķis *Acrocephalus schoenobaenus*	3,7	-8,9	1,45	0,69	49
Krūmu ķauķis *Acrocephalus dumetorum*	216,5		6,88		38
Purva ķauķis *Acrocephalus palustris*	52,2	59,0	0,58	1,76	70
Ezera ķauķis *Acrocephalus scirpaceus*	59,9		7,00		14
Niedru strazds *Acrocephalus arundinaceus*	22,5		-5,78		20
Seivi ķauķis *Locustella luscinioides*	593,0		13,45		12
Upes ķauķis *Locustella fluviatilis*	-80,7	-84,4	-6,12	-6,14	49
Kārklu ķauķis *Locustella naevia*	-55,0	61,8	-5,04	0,73	60
Mājas čurkste *Delichon urbicum*	1129,8		2,54		42
Bezdelīga *Hirundo rustica*	18,4	120,0	-0,45	2,04	80
Svirlītis *Phylloscopus sibilatrix*	-0,6		-1,22		98
Vītītis *Phylloscopus trochilus*	-25,8		0,03		95
Čuņčiņš *Phylloscopus collybita*	13,0		0,98		99
Zaļais ķauķītis *Phylloscopus trochiloides*	411,2		11,73		25
Garastīte *Aegithalos caudatus*	-73,5		-8,01		46
Melngalvas ķauķis *Sylvia atricapilla*	266,8	655,4	5,35	5,52	91
Dārza ķauķis *Sylvia borin*	39,3	90,6	1,03	0,79	87
Svītrainais ķauķis *Sylvia nisoria*	-57,3*		-5,26*		16
Gaišais ķauķis *Sylvia curruca*	167,4		4,30		82
Brūnspārnu ķauķis *Sylvia communis*	76,2	203,7	1,41	2,52	93
Mizložņa *Certhia familiaris*	-20,6		-1,33		79
Dzilnītis *Sitta europaea*	-13,0		-2,44		91
Paceplītis *Troglodytes troglodytes*	134,0		2,96		97
Mājas strazds *Sturnus vulgaris*	88,0	98,4	1,08	2,24	87
Sila strazds *Turdus viscivorus*	39,3		1,78		62
Dziedātājstrazds *Turdus philomelos*	25,5		1,66		98
Plukšķis *Turdus iliacus*	-59,2		-7,83		65
Melnais mežastrazds *Turdus merula*	17,2		1,39		99
Pelēkais strazds *Turdus pilaris*	10,0	-4,3	-2,09	1,4	76
Pelēkais mušķērājs *Muscicapa striata*	2,2		1,43		71
Sarkanrīklīte *Erithacus rubecula*	81,4		1,57		99
Lakstīgala *Luscinia luscinia*	-23,7	36,2	-2,45	0,26	84
Mazais mušķērājs *Ficedula parva*	97,4		0,33		63
Melnais mušķērājs *Ficedula hypoleuca*	48,6		1,06		93
Melnais erickiņš *Phoenicurus ochruros*	1384,6		7,45		40
Erickiņš *Phoenicurus phoenicurus*	290,0		5,37		65
Lukstu čakstīte *Saxicola rubetra*	-48,6	-29,1	-5,02	-1,82	80
Akmeņčakstīte *Oenanthe oenanthe*	18,3		-0,96		38
Zeltgalvītis *Regulus regulus*	31,0		1,10		79
Sārtgalvītis *Regulus ignicapilla*	**672,7*****		**51,68*****		**20**
Peļkājīte *Prunella modularis*	-30,7		-1,99		83
Mājas zvirbulis *Passer domesticus*	120,8		2,22		36
Lauku zvirbulis *Passer montanus*	9,4	25,1	0,34	4,72	52

Foto: Ainārs Auniņš

Pēdējo 10 gadu laikā griezes *Crex crex* populācija samazinājusies vairāk nekā desmitkārtīgi.

Vēl straujāks nekā griezei ikgadējais samazinājums kopš 2005. gada bijis mežirbei – vairāk nekā 11 % gadā. Par šīs sugas nelabvēlīgo stāvokli ziņots jau kopš pašiem pirmajiem uzskaišu rezultātu pārskatiem (Auniņš, Mārdega 2010, 2009), un kopš tā laika kļuvis tikai sliktāk.

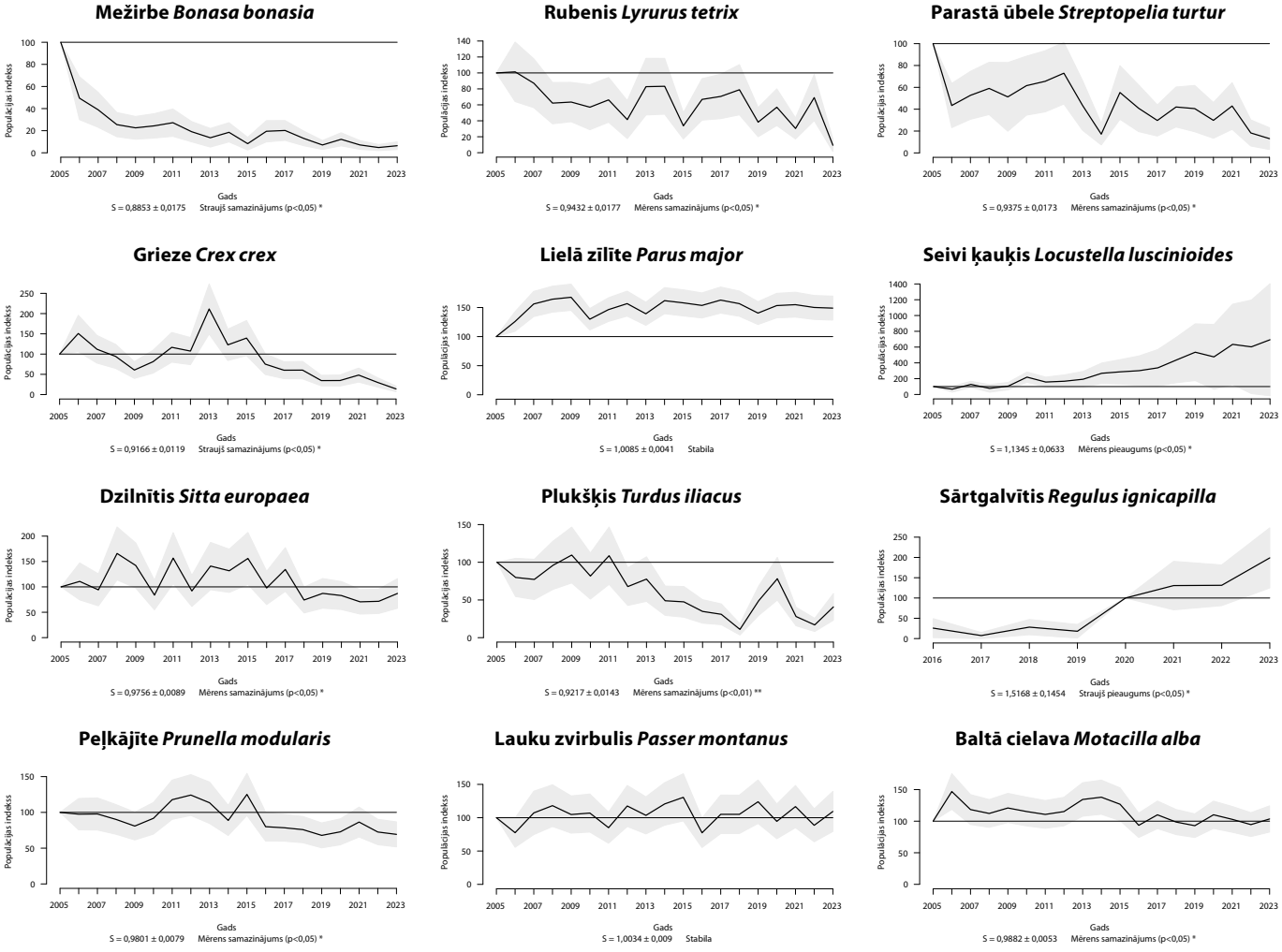
Vairākām dilstošajām sugām pērn reģistrēts indeksa antirekords laika periodā kopš 2005. gada. Līdzās jau pieminētajai griezei zemākais indekss kopš uzskaišu sākuma bijis vēl rubenim, parastajai ūbelei, upes ķauķim un kārklu ķauķim. Visām šīm sugām ikgadējais skaita kritums bijis starp 5 un 7 % gadā (1. tabula). Rubeņa populācija Latvijā svārstījusies uz leju jau kopš ligzdojošo putnu uzskaišu sākuma (2. attēls), tomēr samērā plašo kļūdas intervālu dēļ tendence visbiežāk klasificējusies kā neskaidra, savukārt Eiropā kopumā tā bijusi stabila (PECBMS 2023). Šī ir viena no sugām, kurām prognozēta izteikta izplatības samazināšanās Latvijā klimata pārmaiņu dēļ – līdz šī gadsimta beigām tās vienlaidus pamatareāls atkāpsies līdz Dienvidsomijai (Huntley *et al.* 2007), un areāla atkāpšanās jau notiek – kopš 20. gs. 80. gadiem suga gandrīz izzudusi Polijā, saglabājoties vien nedaudzās vietās (Keller *et al.* 2020).

Arī parastās ūbeles populācija Latvijā ilgstoši svārstījusies uz leju (2. attēls)

un starp sugām ar skaita samazinājuma tendenci ziņota jau kopš 2014. gada ligzdošanas sezonas (Auniņš 2015). Sugas Eiropas populācija piedzīvoja strauju samazinājumu starp 1980. un 1991. gadu, šajā laikā samazinoties par vairāk nekā 76 %, un kopš tā laika ir turpinājusi lēni slīdēt uz leju, 2022. gadā nokrītoties līdz nepilniem 17 % no 1980. gada populācijas (PECBMS 2023). Parastās ūbeles areāls kopš 1. Eiropas ligzdojošo putnu atlanta (Hagemeijer, Blair 1997) laikiem ir sašaurinājies, turklāt atšķirībā no vairākuma citu sugu, kam areāls atkāpies ziemeļu virzienā, parastās ūbeles areāls sarucis dienvidu virzienā, sugai gandrīz izzūdot Somijā (Keller *et al*. 2020). Rezultātā tā iekļauta gan Eiropas, gan globāli apdraudēto sugu sarakstos kategorijā VU kā "jutīga" (Vulnerable) (IUCN 2017, 2021). Parastā ūbele ziemo Āfrikā Sāhelas reģionā, kuru

Suga Species	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 2005 (%)** Change from 2005 (%)	**Pārmaiņa salīdzinājumā ar 1995 (%)** Change from 1995 (%)	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 2005** Mean annual change (%) from 2005	**Vidējā ikgadējā tendence (%) no 1995** Mean annual change (%) from 1995	**LLPU maršrutu skaits** Count of routes with species
Koku čipste *Anthus trivialis*	-18,2		-1,08		95
Pļavu čipste *Anthus pratensis*	0,6	-58,9	-1,22	-1,52	63
Dzeltenā cielava *Motacilla flava*	64,9*	-89,7	-4,18*	-9,93	21
Baltā cielava *Motacilla alba*	3,5	-45,0	-1,18	-0,95	86
Žubīte *Fringilla coelebs*	17,1		0,11		100
Dižknābis *Coccothraustes coccothraustes*	121,2		3,36		67
Mazais svilpis *Carpodacus erythrinus*	-13,5	-42,6	-1,76	-2,94	84
Svilpis *Pyrrhula pyrrhula*	6,9		1,50		78
Zaļžubīte *Chloris chloris*	78,1	62,6	1,24	2,87	74
Kaņepītis *Linaria cannabina*	428,5	-3,0	3,46	1,11	38
Egļu krustknābis *Loxia curvirostra*	109,8		2,92		33
Dadzītis *Carduelis carduelis*	60,9	-53,8	1,49	-1,36	60
Ģirlicis *Serinus serinus*	304,1****		10,02****		9
Ķivulis *Spinus spinus*	-34,5		2,12		73
Dārza stērste *Emberiza hortulana*	16,5*	-54,5	-9,46*	-0,64	7
Dzeltenā stērste *Emberiza citrinella*	17,9	15,6	2,08	2,45	91
Niedru stērste *Emberiza schoeniclus*	158,8	130,8	3,86	3,58	42

* pārmaiņa kopš / change from 2006
** pārmaiņa kopš / change from 2007
*** pārmaiņa kopš / change from 2009
**** pārmaiņa kopš / change from 2010
***** pārmaiņa kopš / change from 2016

2. ATTĒLS. Dažu sugu populāciju indeksi laika periodā no 2005. līdz 2023. gadam.
FIGURE 2. Population indices of selected species, 2005–2023.

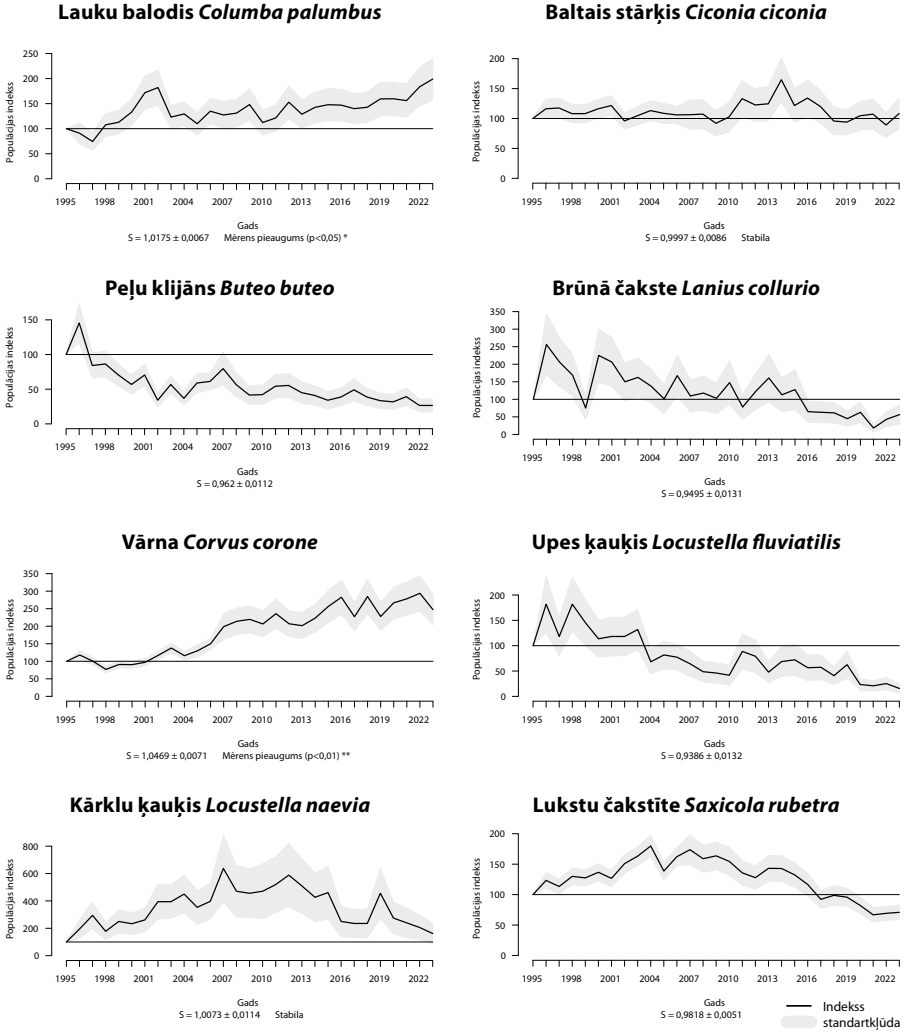
Foto: Elīna Gulbe

Parastās ūbeles *Streptopelia turtur* populācija samazinās līdzīgi kā citām Sāhelas reģionā ziemojošajām sugām.

ietekmē Sahāras tuksneša izplešanās. Šis ir reģions, kur ziemo daudzas Rietumpalearktikas migrējošās sugas, kuru populācijas sarūk (Beresford *et al.* 2019), un, iespējams, parastās ūbeles populācijas samazināšanās saistāma ar to. Tomēr starp sugu nelabvēlīgi ietekmējošajiem faktoriem min arī pasliktinājušos barošanās apstākļus ligzdošanas areālā un neilgtspējīgas medības migrāciju laikā (Fisher *et al.* 2018).

Ziemošana Sāhelas reģionā raksturīga arī kārklu ķauķim, arī tam kopējā Eiropas populācija jau ilgstoši (kopš 20. gs. 90. gadu sākuma) sarūk (PECBMS 2023). Tomēr kārklu ķauķa populācijas pārmaiņas Latvijā ievērojami atšķiras no Eiropā kopumā novērotās, tāpēc pašlaik notiekošo populācijas samazināšanos varam saistīt arī ar procesiem Latvijā. Kārklu ķauķa populācija pie mums ievērojami pieauga 20. gs. 90. gados, kad tas, līdzīgi daudzām lauku putnu sugām, izmantoja strauji palielinājušās pamesto, bet neaizaugušo lauksaimniecības zemju platības, ar kurām tas ir saistīts (Aunins *et al.* 2001). Populācijas maksimumu suga sasniedza 2007. gadā (3. attēls), bet kopš tā laika samazinās. Īpaši strauji tas notiek pēc 2019. gada, un pašlaik sugas populācija atgriezusies apmēram 90. gadu vidus līmenī. Šeit var saskatīt lielu līdzību ar griezes un lukstu čakstītes populācijas pārmaiņām, īpaši ņemot vērā, ka šīs sugas apdzīvo līdzīgas dzīvotnes.

Otra minētā sisinātājķauķu suga ar skaita samazinājuma tendenci – upes ķauķis – arī ziemo Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras, bet atšķirīgā reģionā – kontinenta dienviddaļā (Zimbabvē un tai piegulošajās valstīs). Arī šīs sugas Eiropas populācija sarūk: straujš skaita kritums 20. gs. 90. gadu otrajā pusē, kam seko turpmāka lejupslīde (PECBMS 2023). Upes ķauķa populācijas pārmaiņas Latvijā ir līdzīgas visā Eiropā notiekošajām (3. attēls), tādēļ ir pamats domāt, ka tās nosaka plašāka mēroga procesi, iespējams, saistībā ar pārmaiņām ziemošanas vietās. Upes ķauķis ir arī

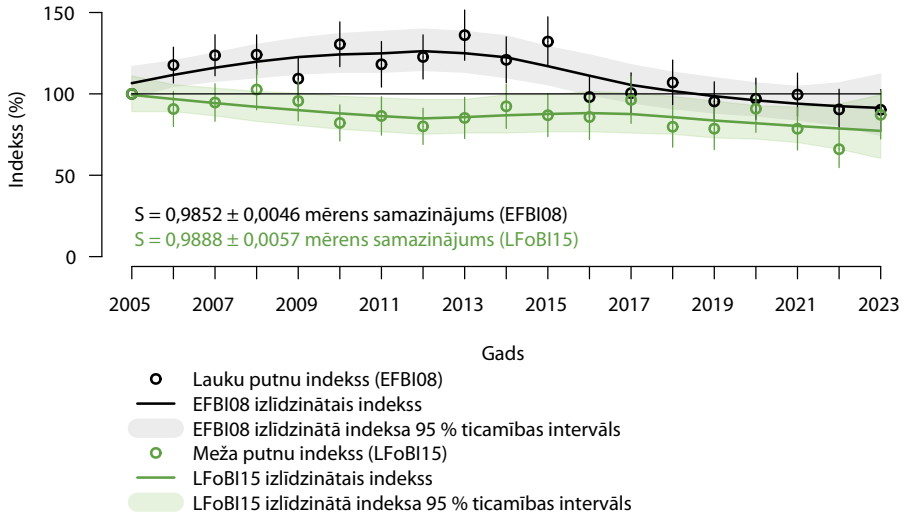

3. ATTĒLS. Dažu sugu populāciju indeksi laika periodā no 1995. līdz 2023. gadam.
FIGURE 3. Population indices of selected species, 1995–2023.

viena no sugām, kurām prognozēta liela klimata pārmaiņu ietekme, ievērojami samazinot izplatību Centrālajā un Austrumeiropā, bet palielinot to virzienā uz ziemeļiem (Huntley *et al*. 2007). Izplatības pārmaiņas starp abiem Eiropas ligzdojošo putnu atlantiem izpaužas galvenokārt kā areāla ziemeļu robežas pārvietošanās uz ziemeļiem, dienvidu robežai īpaši nemainoties (Keller *et al*. 2020).

Savu uzvaras gājienu Latvijā turpina sārtgalvītis (2. attēls). Arī pērn šai sugai bijusi visstraujāk pieaugošā populācija, turklāt pieauguma temps ir palielinājies: kopš 2016. gada, kad sākas šīs sugas laika rinda, pieaugums bijis par caurmērā 52 % gadā. Šāds eksponenciāls skaita pieaugums ir raksturīgs sugām, kas apgūst jaunu teritoriju. Vēl starp sugām ar straujāko populāciju pieaugumu jāmin Seivi ķauķis, zaļais ķauķītis, ģirlicis, ziemeļu gulbis un meža balodis.

Kopējā Latvijas parasto putnu populāciju pārmaiņu aina saglabājas līdzīga, kā ziņots gadu iepriekš (Auniņš 2023): sliktāk klājas sugām, kas ziemo Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras, un atklātās ainavas lauku putniem, t. i., tiem, kuru dzīvotnes nav saistītas ar kokiem vai krūmiem lauku ainavā, savukārt labāk klājas sugām, kas nevairās ligzdot apdzīvotās vietās vai cilvēka mītņu tuvumā. Aplūkojot atsevišķi tikai ar mežu saistītās sugas, neiezīmējas skaidri

4. ATTĒLS. Meža putnu indekss (LFoBI-2015) un lauku putnu indekss (EFBI-2008) 2005.–2023. gadā, to standartkļūdas, izlīdzinātās tendences un tendenču 95 % ticamības intervāli. Meža putnu indeksa aprēķinā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas Boreālā reģiona meža "speciālistu" sugu sarakstu (vistu vanags, zvirbuļvanags, mežirbe, pelēkā dzilna, melnā dzilna, mazais dzenis, baltmugurdzenis, trīspirkstu dzenis, sila strazds, svirlītis, zeltgalvītis, mazais mušķērājs, melnais mušķērājs, garastīte, puva zīlīte, pelēkā zīlīte, cekulzīlīte, meža zīlīte, mizložņa, riekstrozis, egļu krustknābis, svilpis, dižknābis). Lauku putnu indekss rēķināts, izmantojot sugu sarakstu, kurā ietvertas sugas saskaņā ar EBCC Paneiropas putnu monitoringa programmas lauku "speciālistu" sugu sarakstu (baltais stārķis, grieze, ķīvīte, parastā ūbele, lauku cīrulis, dzeltenā cielava, pļavu čipste, bezdelīga, lukstu čakstīte, brūnspārnu ķauķis, brūnā čakste, mājas strazds, lauku zvirbulis, kaņepītis, dzeltenā stērste).

FIGURE 4. Forest Bird Index (LFoBI-2015) and Farmland Bird Index (EFBI-2008), 2005–2023, their standard errors, smoothed trends and 95 % confidence intervals of the smoothed trends. The species included in the calculation of the Forest Bird Index are Northern Goshawk, Eurasian Sparrowhawk, Hazel Grouse, Grey-faced Woodpecker, Black Woodpecker, Lesser Spotted Woodpecker, White-backed Woodpecker, Three-toed Woodpecker, Mistle Thrush, Wood Warbler, Goldcrest, Red-breasted Flycatcher, European Pied Flycatcher, Long-tailed Tit, Marsh Tit, Willow Tit, Crested Tit, Coal Tit, Eurasian Treecreeper, Northern Nutcracker, Red Crossbill, Eurasian Bullfinch and Hawfinch. The species included in the calculation of the Farmland Bird Index are White Stork, Corncrake, Northern Lapwing, Turtle-dove, Eurasian Skylark, Western Yellow Wagtail, Meadow Pipit, Barn Swallow, Whinchat, Common Whitethroat, Red-backed Shrike, Common Starling, Eurasian Tree Sparrow, Common Linnet, Yellowhammer.

Foto: Ieva Burčika

Rubenim *Lyrurus tetrix* konstatēta populācijas samazināšanās.

izteiktas "uzvarētāju" vai "zaudētāju" grupas, tomēr kopumā labāk klājas "ģenerālistiem" (t. i., ekoloģiski plastiskākām sugām, kas nav specializējušās) nekā "speciālistiem", bet sliktāk klājas tām nedaudzajām sugām, kas ligzdo uz zemes.

Šīs pārmaiņas atspoguļojas arī ekosistēmas mēroga indikatoros lauku putnu indeksā (LPI) un meža putnu indeksā (MPI). Katrs no šiem indeksiem apkopo visu attiecīgās ekosistēmas "speciālistu" putnu sugu indeksus, tādējādi ļaujot palūkoties uz ekosistēmā dzīvojošo putnu stāvokli kopumā. Abi indikatori šobrīd rāda stāvokļa pasliktināšanos,

jo to tendences ir lejupslīdošas un klasificējas kā "mērens samazinājums" (4. attēls). Tas liecina, ka šo ekosistēmu bioloģiskā daudzveidība kopumā ir nelabvēlīgā stāvoklī un būtu jāmaina saimniekošanas prakse tajās, padarot to dabai draudzīgāku. Iepriekšējoreiz, kad šie indeksi tika publicēti žurnālā (Auniņš 2018), tie vēl klasificējās kā stabili. Līdz ar to varam secināt, ka patlaban mēs drīzāk attālināmies no noteiktā bioloģiskās daudzveidības mērķa nekā tam tuvojamies.

Vienīgā suga, kuras populācija pēdējos piecus gadus būtiski samazinās, ir lukstu čakstīte.

Foto: Ainārs Auniņš

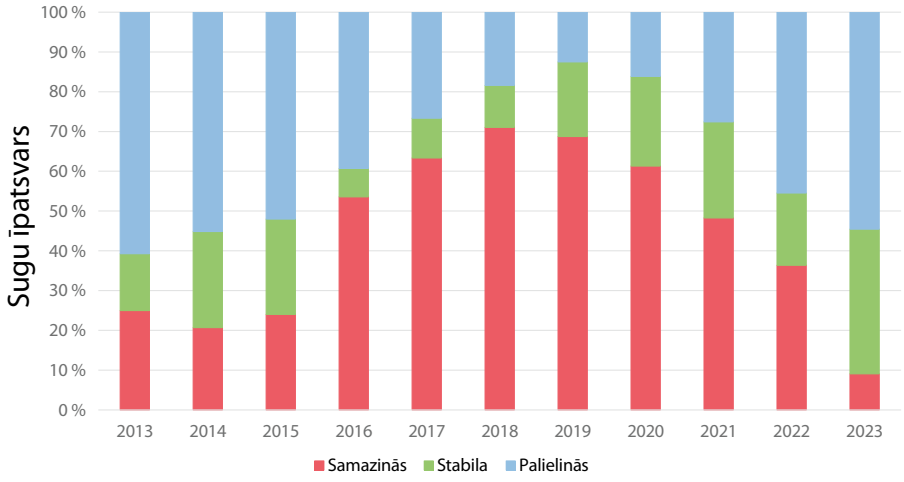
Ģirliča *Serinus serinus* izplatībai Eiropā palielinoties ziemeļu un ziemeļaustrumu virzienā, palielinās arī tā Latvijas populācija.

Tādu sugu skaits, kuru populācijām nosakāma skaidra īstermiņa (piecu gadu) tendence, pērn palicis nemainīgs (11). Tomēr tikai viena no tām bija ar skaita sarukuma tendenci – lukstu čakstīte. Šis ir mazākais sarūkošo sugu skaits gan absolūtos skaitļos, gan procentuāli, kopš šādu rādītāju esam sākuši aplūkot (5. attēls). Šajā rādītājā atkal dominē sugas ar populācijas pieauguma tendenci; tādu pērn bija sešas.

Vienīgā īstermiņā dilstošā suga – lukstu čakstīte – šajā statusā ir jau vairākus gadus pēc kārtas, un tās tendence ir negatīva arī visos pārējos laika periodos, kuros tā rēķināta (arī no 1995., 2005. un 2013. gada).

Šīs sugas populācijas trajektorija ir līdzīga kā citām atklātas ainavas lauku putnu sugām, kas ziemo Āfrikā uz dienvidiem no Sahāras (kārklu ķauķim un griezei), – populācijas pieaugums pagājušā gadsimta pēdējā desmitgadē un šī gadsimta sākumā, pēc tam populācijas sarukums. Lukstu čakstīte savu populācijas maksimumu sasniedza 2004. gadā, bet krasa indeksa lejupslīde sākās pēc 2014. gada, un nu jau pēdējos septiņus gadus tas ir mazāks nekā 1995. jeb lauku putnu uzskaišu sākumgadā (3. attēls). Tāpat kā kārklu ķauķa un griezes gadījumā, visticamākais skaita samazināšanās iemesls ir ekstensīvi apsaimniekoto lauksaimniecības zemju platību sarukums. Arī šīs sugas iecienītākā dzīvotne ir neapsaimniekotas, bet atklātas lauksaimniecības zemes (Aunins *et al*. 2001), kādu Latvijā paliek arvien mazāk.

Vienīgās izmaiņas, kas notikušas lauku putnu ilgtermiņa populāciju pārmaiņu tendencēs (kopš 1995. gada), skar jau iepriekš aplūkoto parasto ūbeli, kuras statuss mainījies no neskaidra uz sarūkošu, un lauku cīruli, kura statuss mainījies no sarūkoša uz stabilu. Tādējādi sarūkošo sugu skaits palicis nemainīgs – astoņas. Ilgermiņa pieaugums reģistrēts tām pašām 13 sugām, kam pērn, bet 12 sugu populācijas bijušas stabilas. Skaita ziņā lielāko grupu sugām, kam raksturīga ilgtermiņa populāciju pārmaiņu tendence, veido tās ar pieaugošām tendencēm. Tā iemesls ir izteiktais lauku putnu populāciju pieaugums 20. gs. 90. gados, kad populācijas būtiski palielinājās sugām, kas saistītas ar pamestām lauksaimniecības zemēm, t. sk. ar krūmiem un krūmājiem agroainavā.

5. ATTĒLS. Proporciju izmaiņas sugām ar pozitīvām, negatīvām un stabilām īstermiņa (5 gadu) tendencēm kopš šī rādītāja ieviešanas.
FIGURE 5. Changes in the proportions of species with positive, negative and stable short-term (5-year) trends since the introduction of this indicator.

Sugas, kuru skaits kopš lauku putnu uzskaites sākuma 1995. gadā samazinās: parastā ūbele, grieze, peļu klijāns, brūnā čakste, lauku cīrulis, dzeltenā cielava, lukstu čakstīte, upes ķauķis un mazais svilpis.

Nobeigumā gribu uzrunāt tos putnu pazinējus, kas līdz šim uzskaišu programmā nav iesaistījušies. Lūdzu, apsveriet savas iespējas iesaistīties un uzņemties "šefību" par kādu maršrutu, kuru turpmāk sauksiet par savu. Priekšnoteikumi iesaistei ir vienīgi putnu pazīšana, gatavība iepazīties ar uzskaišu veikšanas metodiku un ik pavasari izbrīvēt uzskaitēm četrus rītus putnu ligzdošanas sezonas laikā no marta beigām līdz Jāņiem. Interesentus nodrošināsim ar maršrutiem samērā netālu no dzīvesvietas vai citas izvēlētas vietas. Tāpat arī aicinu programmas bijušos dalībniekus, kas kāda iemesla dēļ tajā vairs nepiedalās, atsākt uzskaites savā iepriekšējā (vēlams) vai citā maršrutā. Lai pieteiktos dalībai, sazinieties ar programmas vadītāju Ievu Mārdegu (ieva@lob.lv) vai sūtiet pieteikumu uz LOB biroju!

Foto: Ainārs Auniņš

Dzilnīša *Sitta europaea* populācija pēdējos gados samazinās.

Literatūra

Auniņš A. 2015. Latvijas ligzdojošo putnu uzskaites: parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2014. *Putni dabā* 2015/1: 8–15.

Auniņš A. 2018. Ligzdojošo putnu skaits turpina samazināties: visvairāk cieš Āfrikā ziemojošie un ar lauksaimniecības zemēm saistītie putni. *Putni dabā* 81: 10–15.

Auniņš A. 2023. Parasto putnu skaita pārmaiņas 2005–2022: kā klājas dažādu ekosistēmu putniem? *Putni dabā* 91: 34–41.

Auniņš A., Mārdega I. 2009. Ligzdojošo dienas putnu uzskaišu rezultāti pēc ceturtās sezonas. *Putni dabā* 2009/1: 10–13.

Auniņš A., Mārdega I. 2010. Latvijas parasto putnu skaita pārmaiņas pēdējos piecos gados. *Putni dabā* 2010/1–2: 22–27.

Aunins A., Petersen B. S., Priednieks J., Prins E. 2001. Relationships between birds and habitats in Latvian farmland. *Acta Ornithologica* 36: 55–64. doi:10.3161/068.036.0114.

Beresford A. E., Sanderson F. J., Donald P. F., Burfield I. J., Butler A., Vickery J. A., Buchanan G. M. 2019. Phenology and climate change in Africa and the decline of Afro-Palearctic migratory bird populations. *Remote Sensing in Ecology and Conservation* 5: 55–69. doi:10.1002/RSE2.89.

CBD COP 2022. Decision adopted by the Conference of the Parties to the Convention on Biological Diversity. The 15th session of the Conference of the Parties (COP15) to the UN Convention on Biological Diversity (CBD), Montreal, Canada, 5–17 December 2022.

Fisher I., Ashpole J., Scallian D., Proud T., Carboneras C. 2018. International Single Species Action Plan for the Conservation of the European Turtle-dove *Streptopelia turtur* (2018 to 2028). European Commission.

Hagemeijer W., Blair M. 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: their distribution and abundance. European Bird Census Council (EBCC). London: Poyser.

Huntley B., Green R. E., Collingham Y. C., Willis S. G. 2007. A Climatic Atlas of European Breeding Birds, Europe. Barcelona: Lynx Edicions.

IUCN 2017. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2017-2. http://www.iucnredlist.org.

IUCN 2021. The IUCN Red List of Threatened Species. Version 2021-3. http://www.iucnredlist.org.

Keišs O. 2023. Naktsputnu monitorings lauksaimniecības zemēs 2022. gadā. *Putni dabā* 91: 47–54.

Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanesi P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G., Foppen R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2. Distribution, Abundance and Change. First Edition. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.

PECBMS 2023. Trends of common birds in Europe, 2022 update. https://pecbms.info/trends-of-common-birds-in-europe-2023-update/.

Summary

Population changes in common birds 2005–2023: even more species show a trend of decline /Ainārs Auniņš/

Annual population indices and trends were calculated for 123 breeding bird species (Table 1) in Latvia. Since 2005, 22 species have declined (reaching the largest number of declining species since the beginning of this monitoring programme), 26 have increased, and 35 have been stable. Trends for the remaining 40 species were uncertain. The Black Grouse *Lyrurus tetrix* has returned to the declining species list, and two more species, the Dunnock *Prunella modularis* and the White Wagtail *Motacilla alba*, have joined this list for the first time. A steep decline was detected for two species, the Hazel Grouse *Bonasa bonasia* and the Corncrake *Crex crex*. A steep increase was detected for the Common Firecrest *Regulus ignicapilla*, representing the expansion of the species range.

Dabas aizsardzības pārvalde